

Sınıf Öğretmenliği Bölümlerinde Ses ve Konuşma Eğitimi

Ayşe Meral TOREYİN

KTÜ Fatih Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Bölümü Öğretim Görevlisi

1. Giriş:

Türk Milli Eğitim sisteminde esas yapı, örgün ve yaygın eğitim birimlerinden oluşmaktadır. Örgün eğitimin temeli olan ilköğretim, 1982 Anayasası'nda kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunlu kılınmıştır. (1)

Eğitim-öğretimde en önemli öge öğretmendir. Öğretmenlik, Milli Eğitim Temel Kanunu'nda belirtildiği gibi "Devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas işidir." (2)

İyi bir eğitim sisteminde kaliteli ve nitelikli öğretmenin önemi yadsınamaz. Eğitim programları ne kadar çağdaş ve kusursuz olursa olsun, okullar ve eğitim ortamları ne ölçüde yeterli ve uygun hazırlanırsa hazırlansın, nitelikli öğretmenler yetiştirilmedikçe yapılan çalışmalar istenilen hedefe ulaşamaz. Bugüne kadar kaliteli öğretmen yetiştirilmesi konusunda pek çok kongre, sempozyum ve benzeri çalışmalar yapılmış, ancak öğretmen eğitimi hâlâ uygun bir sisteme oturtulamamıştır.

Türkiye'de ilköğretim kurumlarına öğretmenler, halen eğitim fakültelerinin sınıf öğretmenliği bölümlerinden yetiştirilmektedir. Ayrıca, branş öğretmenliği bölümlerinden mezun olan çeşitli dal öğretmenleri de ilköğretim kurumlarında görevlendirilmektedir. Söz konusu bölümler tüm Türkiye'de bölgelere ve bağlı buldukları üniversitelere göre değişiklik gösteren, ancak temelde ortak olan programlarla eğitim-öğretim yapmaktadırlar.

Yakın zamana kadar öğretmen merkezli olan eğitim sistemi, günümüzde çağdaş eğitim anlayışıyla öğrenci merkezli duruma gelmiştir.

Çağdaş eğitim anlayışında birey, bedensel, de-vinişsel, duyuşsal ve bilişsel yapılarıyla bir bütün olarak ele alınıp her alanda da dengeli bir şekilde eğitilmektedir. (3) Eğitim hizmetleri, bireyi uyumlu, olumlu, üretken, güçlülere karşı göğüs gerebilen ve mutlu bir insan olabilecek şekilde programlanır. Çağdaş eğitimde program, eğitim sürecinin önceden tasarlanan planı ve bu planın uygulamadaki görünümüdür. (4) Eğitim programlarının çağdaş bir anlayışla geliştirilmesi ve buna bağlı olarak programların uygulanması başta öğretmen faktörü olmak üzere tüm koşulların (uzman, öğretmen, öğrenci, veli, ders kitapları, araç ve gereçler ile çevre koşulları) geliştirilmesi ile başarı kazanır. (5)

Eğitim, uygulamalı bir bilim alanıdır. Tasarlanan

eğitim süreci, öğretmen, öğrenci ve çevre boyutlarıyla birlikte programın uygulamadaki görünümünü oluşturur. Öğrenci ile sürekli etkileşim halinde olan öğretmen, öğrenciye programın öngördüğü hedef ve davranışları kazandırmakla yükümlüdür. Bu etkileşim konuşmayla sağlanır.

Konuşma, bir dilin kelimeleriyle düşünceyi anlatma işidir. (6) Bir tür ifade ve etkileşim aracıdır. Ses ise konuşmayı oluşturan etmenlerin başında gelir. Sesin çıkmasına ve çeşitlenmesine yarayan organlar göğüs boşluğu, akciğerler, küçük dil, dil, damak, diş etleri, dişler, dudaklar, geniz ve burundan oluşur. (7) İnsanda sesin oluşumu iki önemli ögeye bağlıdır. Hava ve ses telleri. Mesleğini konuşarak yürütmek durumunda olan avukatlar, hatipler, politikacılar ve öğretmenler doğru, etkili ve güzel konuşma biçimini öğrenmekle kalmayıp, ses sağlığı ve korunması hakkında da bilgilendirilmelidirler. Soluk almaya yarayan organlar, soluk basıncını düzenleyen organlar ile sesin oluşumunu sağlayan organlar (özellikle vocal cordlar) yapı ve işlevleriyle birlikte tanıtılıp öğretilmelidir.

Türkiye'deki ilk ve ortaöğretim kurumlarından Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan resmi okulların sınıf mevcutlarının gelişmiş ülkelerdeki örneklerinden çok fazla olduğu bilinen bir gerçektir. Öğretmenler seslerini duyurabilmek ve sınıfa hakim olabilmek için yüksek sesle ve bağıarak konuşmaktadırlar. Diğer taraftan, öğrencilerin yaşları gereği hareketli olmaları, teknolojik gelişmenin getirdiği yüksek sesle konuşma, bağırap çağırarak oynama alışkanlıkları, hem kendi seslerini hem de öğretmenlerinin ses sağlığını önemli ölçüde olumsuz yönde etkilemekte, hatta erken yaşlarda ses kaybına neden olmaktadır.

Konuya bu açıdan bakıldığında, özellikle ilköğretim kurumlarındaki sınıf öğretmenlerinin önce kendi ses sağlıkları, sonra da öğrencilerinin ses gelişimi ve sağlığı için eğitim fakültelerinde ses sağlığı, kullanımı, korunması ile etkili ve güzel konuşma konularında bilgilendirilme gereksinimi doğmaktadır.

Bu bildirinin asıl amacı, eğitimin en önemli ve temel çalışma alanı olan ilköğretim kurumlarında görev alan, başta sınıf öğretmenleri olmak üzere tüm öğretmenlerin ses sağlığı ile etkili ve güzel konuşma ilkeleri hakkında bilgilendirilme gerekliliğini bir kez daha vurgulamaktır.

2. Çağdaş Eğitim Anlayışında Öğretmen/Öğrenci İlişkileri:

Çağdaş eğitim anlayışı, bireyin bilişsel, bedensel, devinimsel ve duyuşsal yapılarının bütünlük içinde eğitilmesi gerektiğini kabul etmektedir. Dolayısıyla, geleceğe yönelik 21. yüzyıl insanının dünyası, düşüncesi ve hayatına hazırlayıcı nitelikte, tüm insanlığın ortak uygarlığı, gelişmesi ve evrensel değerleriyle etkileşim içinde, insanlara ve kişiliklerine saygılı, önyargılardan uzak, araştırmacı, eleştiren, eleştirilmeye açık ve tüm bu niteliklerinin de her zaman geliştirilmeye uygun bir yapı oluşturulması amaçlanmaktadır. Bireye bu nitelikleri kazandırmak, küçük yaşlardan başlayarak eğitimin, öğretmen merkezli durumdan kurtarılıp öğrenci merkezli bir şekle getirilmesiyle olası kılınmıştır.

Öğrenci merkezli eğitimde odak noktası (çekirdek) öğrencidir. Eğitimin tüm öğeleri öğrenciye göre ha-zırlanıp programlanmıştır. Öğretmenin aktif rol üstlenmesinin yanında, eğitim sürecinde öğrenci öğrenme gereği, düzeyi, ilgisi ve becerileri ile doğrudan etkindir.

Çağdaş eğitimde, hatadan arınmış ya da hataları en aza indirilmiş bir okulda bir öğretim düzeni kurulabilirse, bu öğretim düzeninde öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun yüksek öğrenme düzeyine erişmeleri ve öğrencilerin öğrenme düzeyleri arasındaki farklılaşmalarla, öğrenme için gerek duydukları zaman farklarının çok aza inmesi beklenir. Bu "okulda öğrenme" kuramında en can alıcı yer, bir dereceye kadar birbirine bağımlı görünen şu üç değişkendir.

1. Öğretilmesi hedef alınan becerilerin öğretilmesi için gerekli önşartları oluşturan ilgili ön öğrenmelerin, önceden gerçekleşmiş olma derecesi.

2. Öğrencinin kendini öğrenmeye verme, öğrenme sürecine katılma veya onun kendini öğrenmeye vermiş ya da sürece katılmış bir duruma getirilebilme derecesi.

3. Uygulamaya dönüşen hali ile öğretimin, öğrenci ihtiyaçlarına uygunluk (onun için anlamlı, işe yarar ve yeterli olma) derecesi. (8)

Burada öğrencinin bilişsel ve duyuşsal nitelikleriyle öğretim hizmeti niteliğinin, öğrenme düzeyini belirlemedeki önemi belirtilmektedir.

Günümüz çağdaş eğitim anlayışında eğitim, bir davranış değiştirme ve yeni davranışlar kazandırma süreci, öğretim hizmeti bu sürecin en önemli unsurlarından birisi, öğretmen faktörü ise eğitim hizmetinin en ağırlıklı ögesidir. Aile ortamından okul ortamına geçişte çocuğu en çok etkileyen ve onu eğiterek yönlendiren kişi öğretmendir. Öğrenim hayatında okul öncesi kurumlar öğretmenleri ile ilköğretim kurumları öğretmenlerinin yeri çok büyüktür.

Çocuğun dilini düzgün kullanabilmesi, doğru, etkili ve güzel konuşabilmesi öğretmen/öğrenci ilişkilerindeki etkileşimle yakından ilgilidir. Güzel bir ses tonu ve doğru

seçilmiş kelimelerle, yerinde vurgu ve uygun tonlamalarla konuşan bir öğretmen, öğrencilerini olumlu yönde etkilerken, kendi sesine göstereceği özen sayesinde sesini de koruyarak öğrencilerine iyi örnek olacaktır. Öğretmenlerin, çocuklardaki mutasyon dönemi ses özelliklerini dikkate alarak eğitimleri için bu konuda da bilgilendirilmiş olmaları gerekir.

İnsanda ilk ses doğumdaki ağlama ile başlar. Bu sesin frekansı yaklaşık olarak "la1" 440 cps civarındadır. 3-6 aylık devrede ses frekansı 262-523 cps arasında olur. Çocukta ses ranjı genişleyerek ergenlik çağına kadar artmaya devam eder. Müzikal ses ranjı puberte öncesinde genellikle 1,5 oktav kadardır. % 30'u iki oktava ulaşır. Kız ve erkek çocukların sesleri puberteye kadar hemen hemen aynıdır, daha sonra cinsiyet hormonlarının çalışmaya başlamasıyla birlikte larinksin boyutları büyür ve ses frekansı düşer. Bu dönemde ses kısık ve zayıftır. Vokal mutasyon puberteden sonra konuşma için üç ila altı ay içinde tamamlanır. Ancak şarkı söylemek için vokal mutasyon-kız çocuklarda en erken 17, erkek çocuklarda en erken 19 yaşır.

Erkek ve kız çocuklarda seslerdeki farklılık puberte öncesi ve puberte sonrasında aynı değildir. Erkeklerde puberte sonrası önceye göre çok değişmiştir. Çünkü vocal cordlardaki uzama 1 cm'yi bulur. Kızlarda ise bu oran 3-4 mm'yi geçmez. Erkek çocuklarda buna bağlı olarak ses bir oktav düşerken, kız çocuklarda 1/3 oktav kadar düşer. (9)

Sesin oluşumunda ve kullanımında en önemli görev solunum organlarına düşer. Solunum, solunum organlarının yaşam için gerekli olan oksijeni alıp karbondioksiti verme işlemidir. Konuşma ve şarkı solunumu günlük solunumdan farklıdır. Bunda soluk alma, istirahat solunumuna göre daha çabuk olurken, soluk verme çok daha uzun süre devam etmektedir. Şarkı solunumunda ise kısa, çabuk ve derin soluk alma, uzun, yavaş ve derin soluk vermek, alınan havayı ekonomik olarak kullanmak ve refleks olarak soluk almak önemlidir. Konuşma solunumunda soluk verme süresi konuşulan bölümün uzunluğuna, içeriğine ve diğer bazı etkenlere bağlıdır. Öğretmen, politikacı ve tiyatro sanatçısı gibi sürekli konuşmayı gerektiren meslek sahibi kişiler ses sağlıkları için konuşma ve şarkı solunumunu uygulamalıdır.

Konuşma ve şarkı solunumunun bu önem ve özelliklerini bilmeyen ve uygulamayan kişiler, sürekli konuşma durumunda konuşma ve sesin önemli bir ögesini ihmal ederek ses sağlıklarını korumamış olurlar.

İnsan sesleri cinsiyete tür, bireysel farklılıklara göre de renk kazanırlar. Kadın sesleri soprano, mezzosoprano ve alto, erkek sesleri ise tenor, bariton ve bas olarak adlandırılırlar. Ses rengi, rezonatör bölge denilen yansıtıcı bölgelerde oluşarak, bir tını içindeki üst kısmı tonlarının sayısı ve şiddetine bağlı olarak ortaya çıkar. Organın anatomik yapısı, rezonatör bölgelerin yapısı veya rezonans kavramında kişisel beğeni ve ar-tikülasyon şekli ses rengini etkileyen önemli fak-

törlendendir. (10)

Ses türlerine göre değişen, özellikle şarkı sesinde, bazen de konuşma tonunda ses tellerinin değişik hareketlerine bağlı olarak sesin çalıştırılması sırasında bazı zorlukların olduğu ve eğitilmiş bir kulağın anlayabileceği şekilde ses tınısında değişmelerin olduğu izlenir. Register geçişi denilen bu geçiş yerleri dikkate alınmaz veya geçiş tonları gelmeden önce seste bir hazırlık yapılmazsa, aynı fonksiyon ile ses çıkarmak mümkün olamayacaktır. (11) Eğitim görmemiş seslerde register geçişi çok net olarak bellidir. Özellikle orta ve kalın kadın sesleri olan mezzosoprano ve alto seslerde daha çok şarkı sesinde görülen bu geçiş, sürekli konuşma durumunda olan kişilerde, arka arkaya giden bir grup tonun belirli bir yerden sonra başka bir ses tınısı kazanarak devam etmesindeki güçlük nedeniyle ses tellerinde zorlamalara neden olur. Zamanla register geçişi olanaksız hale gelir ve sürekli ses kısıklığı ile ses genişliğinde daralmaya yol açar. Eğitim görmüş seslerde, ses tellerinin serbest kenarlarının tüm ses kısı ile birlikte titreşmesiyle bütün tonlar eşdeğer bir renk kazanacağından, ses tek bir register olarak duyulur, yani geçiş hissedilmeden sağlanmış olur.

Sesin korunması ve vokal problemlerin önlenmesi için iki konuya çok dikkat etmek gerekir. Birincisi, fiziksel olarak beden sağlığı, ikincisi ise vocal cordları yanlış kullanmamak ve kapasitenin dışında zorlamamaktır. Bu tür korunma önlemlerine çocukluk çağından başlayarak dikkat etmeli ve sesi olumsuz yönde etkileyen tüm faktörler ortadan kaldırılmalıdır. Ses kullanma ilkeleri çocuklukta öğretilmeli ve düzgün, etkili konuşma alışkanlığı kazandırılmalıdır. Yaşam koşullarının yükselmesiyle birlikte ses bozuklukları da artış göstermektedir. Açık, rahat ve dışa dönük çocuklar heyecanlı bir şekilde devamlı yüksek sesle konuştuklarından dolayı bu çocuklarda ses bozuklukları çok fazla görülmektedir. Buna karşı Türkiye'de konuya gereken önem ve ilgi gösterilmemektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde çocuk ses bozuklukları % 6 oranında görülürken, Türkiye'de bu oran % 33'tür. (12)

3. Sonuç ve Öneriler:

* Türkiye'de ses sağlığı, kullanılması, bakımı ve korunması konusunda aileler ve öğretmenler gerekli ve yeterli bilgiye sahip değildirler.

* Bu konuya gereken önem verilmediği için çocuk ses sağlığı sürekli risk altındadır.

* Çeşitli kademedeki öğretim kurumlarında çalışan

öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunda yanlış ses kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan fonasteni hastalığı (meslek hastalığı) da büyük ölçüde yaygındır.

* Öğretmenler, öğrencilerinin ses sağlığı ve problemleri ile ilgilenecek şekilde bilgili ve bilinçli yetiştirilmemektedirler.

Bu sonuç ve bulgulara dayanarak şu öneriler getirilebilir.

1. Özellikle ilköğretim kurumu öğretmenleri, çocukta ses gelişimi, kullanımı, bakımı ve korunması hakkında bilgilendirilmelidir.
2. Tüm öğretmenler doğru, güzel ve etkili bir konuşmanın sesi doğru kullanmakla olan ilişkisi hakkında bilgilendirilmelidir.
3. Bu bilgilendirme konusu en kısa zamanda, eğitim fakültelerinin başta sınıf öğretmenliği bölümlerinde olmak üzere tüm bölümlerinde programlanmalıdır.
4. Türkiye'deki eğitim ortamlarının akustik yapısı, gelişmiş ülkelerde örnekleri görüldüğü gibi çocukların sesini yükseltmeden konuşabileceği düzeye getirilmelidir.
5. Sınıf mevcutları, sınıfın fiziki yapısı, öğrencilerin yaşı ve öğretmenin durumu gözönünde bulundurulacak şekilde olabildiğince azaltılmalıdır.
6. Yüksek sesle yapılan yarışmalar, bağırış ve haykırımlarla ifade edilen oyunlardan mümkün olduğunca uzak kalınmalıdır.
7. Müzik eğitimi bölümleriyle gerektiğinde işbirliği yapılmalıdır.
8. Çağdaş bir toplumun konuşan bir toplum olduğu savından hareketle, etkili ve güzel konuşan insanlardan oluşan toplumların sağlıklı ve etkili toplumları oluşturacakları unutulmamalıdır. *

KAYNAKÇA

- 1- T.C. 1982 Anayasası, Birsen Yayınevi, İstanbul, s. 39
- 2- Milli Eğitim Temel Kanunu, ME Basımevi, 1984, Ankara, s. 21
- 3- Uçan, Ali Eğitim Bilimleri Sempozyumu Bildiriler, 1989, Malatya, s. 51
- 4- Uçan, Ali ön.ver. s. 52
- 5- Varış, Fatma - Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikler, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1978, Ankara, S.25
- 6- Türkçe Sözlük TDK Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1968, Ankara, s. 896
- 7- Taşer, Suat - Konuşma Eğitimi Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1978, s. 86
- 8- Bloom, S. Benjamin - İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme, Çev. Prof. Dr. Durmuş Ali Özçelk, ME Basımevi, İstanbul, 1995, s. 12
- 9- Belgin, Erol - Sesin Gelişimi, Kullanılması, Eğitimi ve Korunması doktora ders notları, 1995-1996 Öğretim Yılı GÜGEF Fen Bilimleri Enstitüsü
- 10- Cevanşir, Behbut - Gürel, Güzin Foniatri Sanal Matbaası, 1982, İstanbul, s. 52
- 11- Cevanşir, Behbut - Gürel, Güzin ön.ver. s. 48
- 12- Belgin, Erol ön.ver.

